

NAMAT DAN NAMMII – SÁMI BÁIKENAMAID DÁRUIDUHTTIN- POLITIIHKKA

KAISA RAUTIO HELANDER

NÁKKOSDILÁLAŠVUOĐA
ÁLGGAHANSÁHKAVUORRU
OULU UNIVERSITEHTAS
20. GEASSEMÁNU 2008

Dutkamušastan lean guorahallan Nuorta-Finnmárkku sámi báikenamaid virggálaš anu Norgga uniovdnaáiggi loahpas, 1800-logu loahpa rájes. Lean dutkan erenoamážit guovtti guovddáš sámi guovllu, Unjárgga ja Máttá-Várjjaga dakkár báikenamaid mat dáruiduhttináigge leat eiseválddiid diđolaš nammapolitihkalaš doaimmaiguin ožžon maiddái dárogiel buhtalas báikenamaid. Gažaldahkii *manin* sámi namat dáruiduhttojuvvojedje, lean heivehan erenoamážit politihkalaš geografii ja historjjálaš kartografiija teoriijaid. Fastten dan *mainna lágiin* sámi namat dáruiduhttojuvvojedje,

lean guorahallan nammafágalaš teoriijaid vehkiin.

Dutkamušas lea historjjálaš perspektiiva, muhto dat ii leat dattetge báikenamaid etymologalaš dahje giellahistorjjálaš dutkamuš. Lean baicce dutkan dan, mo sámi báikenamaid gieđahalle virggálaš oktavuodain Norgga uniovdnaáigge.

Giela rollat sosiála máilmmi hábmemis leat dehálaččat. Giella adnojuvvo sosiála ja politihkalaš duohtavuoda ráhkadeapmái ja hábmemii. Válldi relašuvnnat leat maiddái institutionaliserejuvnon gillii. Giella lea dat gaskaoapmi mainna sáhttit geassit rájjiid, deattuhit muhtin beliid ja nuppiid fas vuolidit. (Clark ja Dear 1984: 83–84; Taylor 1985: 258.) Aiddo danin go báikenamat leat oassi gielas, dat leat maiddái mielde hábmeme gova máilmmis. Danin dat sáhttet

▷

maiddái adnojuvvot diđolaččat politihkalaš ulbmiliidda. Dán dutkamusa báikenamma-materiála analysain čájehan, mo politihkalaš nammabidjamiin huksegohte Norggas gielalaš ja ássanhistorjjálaš gova dahje representašuvnna mii ii doallan deaivása sámi ássanguovvluid duohtadiliin.

Norgga historjjás gohčoduvvo áigodat jagis 1814 jagi 1905 rádjai Ruota ja Norgga uniovdnaáigin. Dán áigái lea mihtilmas Norgga našuvdnahuksen. 1800-logu gaskkamuttu rájes rievddai Norgga vehádatpolitihkka sámiid ja kveanaid vuostá. Dát politihkka gohčoduvvo *dáruiduhttimin*. Sámi báikenamat ledje oassin dán politihka čađaheamis.

Vuosttaš sámi báikenamaid dáruiduhttimii guoskevaš mearrádus bođii fápmui jagi 1876:s, go Finnmarkku eanaláhkii lasihuvvui vehádatnamaide guoskevaš lánkaásahus. Dan rájes oažžugodii báikenamaid virggálaš atnu sihke eanamihtidandoaimmain ja kártabargguin čielgaseappot stivrejuvvon málle ja garraseappot definerejuvvon politihkalaš ulbmila.

BÁIKENAMAID DÁRUIDUHTTIN GIELALAŠ PROSEASSAN

Lean dutkan erenoamážit loatnanammateoriijaid vehkiin dan mo sámi báikenamaid vuodul ráhkadišgohte dárogiel namaid. Dain teoriijain guorahallojuvvot dábálaččat loatnanamat mat leat lonejuvvon gielas nubái njálmmálaš gielas. Mu dutkanmateriála spiehkasta das, daningo dáruiduhttináigge ráhkaduvvon dárogiel namat gullet ng. dahkunamaid jovkui. Dahkunamma lea diđolaččat ráhkaduvvon virggálaš atnui iige álgoálggus dábálaš njálmmálaš báikenammaatnui. Norgga 1800-logu loahpas álgán báikenammapolitihkkii lea mihtilmas, ahte dahkunamat eai leat matge ovttaskas, sporádalaš dáhpuhusat muhto daid ráhka-

deapmi šattai guovddáš doaimman ásaht sámi guvlui dárogiel nammagearddi.

Barggustan juogán loatnanamaid golbman váldojoavkun nammaosiid heiveheami ja buhttema kriteraid vuodul ja gohčodan dáid luohkáid ná: ollásit heivehuvvon loatnanamat, belohakkii heivehuvvon loatnanamat ja semantihkalaččat motiverujuvvon loatnanamat. Dáid váldojoavkkuid siste sáhttet leat elliptalaš ja epeksegehtalaš loanat dađi mielde, leatgo loatnanamas guđđojuvvon eret dahje leatgo nammii lonedettiin lasihuvvon nammaelementtat. Buot buohtalasnamat eai leat álo loatnanamat, ja nuppe dáfus fas álo eai oba leatge buohtalasnamat, namalassii leat olu lokalitehtat main lea namma dušše fal ovttá gillii. Jus fas buohtalasnamat eai leat lonejuvvon guđege guvlui, gohčoduvvojit dakár nammabárat friddja nammabárran.

Dutkanmateriála čájeha, ahte dárogiel namma dávvjimusat ráhkaduvvui sámi nama vuodul, mii mearkkašii ahte buohtalasnamat eai leat nu dávjá friddja bárat. Dasa orru váikkuhan báikenamaid kommunikatiivvalaš aspekta. Dahkunamat heivehuvvojedje sámi nammageardái mii juo lei anus, vai diđolaččat ráhkaduvvon dárogiel namat livčče álkibut sajáiduvvan atnui. Dárogiel namaid vuodul galggai maiddái leat vejolaš identifiseret seamma lokalitehta masa álgoálgosaš sámi nammanai čujuhii.

Topográfalaš kárttaid rávvehusain čielgasit mearriduvvui, ahte sámi namat galge jorgaluvvot dárogillii. Eanalága lánkaásahusa nammaparagráfas mearriduvvui dušše fal, ahte eanaopmodagas galggai leat dárogiel namma, muhto dađi eanet ii mearriduvvon, mo dárogiel nama berrii ráhkadit. Danin sámi ássanbáikkiid ja eanaopmodagaid namat lonejuvvovedje dávjá ollásit dahje belohakkii heivehuvvon loatnanamman dárogillii.

Báikenama jorgaleapmi lea metodologalaččat váttis gažaldat ja nammaosiid

jorgaleapmái čatnasit mánggalágan gielalaš čuolmmat mat dagahit, ahte sámi namaid jorgaleapmi ii álo lihkestuvvan. Erenoamážit grádamihkkárttaide jorgaluvvon namain leat maid ovdamearkkat mat čájehit, ahte nammaráhkadeaddjit leat dávjá dorvvastan dan áiggi sátnegirjái, namalassii J.A. Friisa (1887) sátnegirjái. Namat leat njuolga konstruerejuvvon sátnegirjii addojuvvon appellatiivvalaš jorgalusvástagiid vuodul.

Dán dutkamušas lea dekonstrukšuvdna leamaš erenoamáš anolaš vuohki dutkat dárkileappot báikenamaid didolaš lonenproseassaid. Erenoamážit arkiivamateriála guorahallamiin lea leamaš vejolaš čájehit mo uniovdnaáigge ráhkaduvvojedje dárogiel namat álgoálgosaš sámi namaid vuodul. Gáldoguorahallan lea čájehan, ahte ovttaskas dárogiel nammii sáhte lean mánggat evttohusat iešguđetlágan lonenvugiid mieldenai. Dát čujuha dasa, ahte sámi báikenamaid lonen dárogillii lea dávjá buktán stuora váttisvuodaid sihke leksikálalaččat, semantihkalaččat ja ráhkaduslaččat. Seamma nammačoahkkái gullevaš sámi namat sáhte datnai buhttejuvvot iešguđet lonenstrategiijaid mielde. Nammamateriála dekonstrukšuvdna buktá dan dihte odđa dutkandieđuid das mainna lágiin sámi guovlluid dárogiel nammageardi lea hábmejuvvon.

OLGGULDAS VÁLDDI GEAVAHEAPMI NAMAID DÁRUIDUHTTIMIS

Uniovdnaáigge johtui biddjojuvvon sámi báikenamaid dáruiduhttin lei politihkka man guovddáš eiseválddit stivrejedje. Eanadoallodepartemeanta oppalaš eanadoallopoltiikka ulbmilin lei rievdadit sámiid ealáhusmálla čuovvut dáčča agrára eanadoallomálla. Fástaorru agrára dárogielat álbmot lei nátionálastáda ideála govva. Eanadoallokultuvra ipmirduvvui

synonyman dáčča kultuvrii. Sámiid eanadoallomodagaid ja ássanbáikkiid namaid dáruiduhttin lei mielde hukseme gova ássama dárrolašvuodas.

Kárta bargguin lei olgguldas váldi čadnojuvvon njuolga militeara eiseválddiide ja suodjaluspolitihkkii, daningo kárta doaimmahat lei Generálaráđi vuollásaš doaimman. Kárta namaid dáruiduhttimis ledje mielde sámi namaid konsuleanta, dárogiel namaid konsuleanta ja maiddái lullinorgalaš soalddátkartográfát. Dáid virgeolbmuid gaskkas lei čielga váldehierarkii. Dutkanmateriálas leat ovdamearkkat das, ahte Generálaráđi soalddátkartográfain lei dievas váldi ráhkadit dárogiel namaid omd. sátnegirjii vehkiin, jus nammakonsuleanta ii rávven makkárga dahkunama dárogillii. Dasa lassin Generálaráđi kartográfain lei maid váldi hilgut sámi namaid maid nammakonsuleanta evttohii lasihuvvot buohtalasanman kártii.

Dárogiel nammakonsuleanta ii fas máhtán obanassiige sámegeiela, ja son árvvoštalai ráhkaduvvon dárogiel namaid dan dihte dušše fal dárogieala nammaoahpa heivvolašvuoda kriteraid vuodul. Dát dutkamuš čájeha maid ahte nammaráhkadeaddjit leat dulkon, ipmirdan ja speedjastán sámi báikenamaid iežaset dárogieala suopmana, nammaoahpa ja nammamálliid ektui ja daid vuodul ráhkadan dárogiel namaid.

TOPONYMALAŠ STRATEGIJAIGUIN STIVRET SISKKÁLDAS VÁLDDI

Uniovdnaáiggi báikenammapolitiikka ilbmanii siskkáldas váldi erenoamážit toponymalaš strategiijain mat leat *toponymalaš jaskkodahttin* ja *toponymalaš vuolideapmi*. Dát strategiijat geavahuvvojedje sihke eanahálldašandoaimmain ja kárta ráhkadeamis.

Toponymalaš jaskkodahttin lea báikenamaid ollislaš eretguođđin virggálaš anus. Dekonstruktšuvnnain lea dávjá vejolaš čájehit vugiid, mo sámi namma lea jaskkodahttojuvvon. Dás leat dábálaččat golbma vuogi. Virggálaš namman válljejuvvui guovtti buohtalasnamas dušše fal dárogiela báikenamma. Jus fas lokalitehtas lei namma dušše fal sámegillii, de ráhkaduvvui politihkalaš nammabidjamiin loatnanamma dárogillii, ja dušše dat namma dohkkehuvvui virggálaš atnui. Goalmmát toponymalaš jaskkodahttima vuohki lei dat, ahte ii makkárge namma váldojuvvon virggálaš atnui. Dávjá dakkár jaskkodahttin guoskkai aiddo fal dakkár lokalitehtaide main ledje njálmmálaš árbevierus namat dušše fal sámegillii.

Dáruidduhttináiggi báikenamaid gieđahallamis eai lean dušše fal jaskkodahttinvuogit, ja dan dihte lean ráhkadan dán dutkamuššii viidát heivehusa toponymalaš strategijaid málles vai lean sáhtán govvet vuogi mainna báikenamaid hierarkii ja ovdanbuktojuvvui. Dán strategiija gohčodan *toponymalaš vuolideapmin*. Dás ii leat sáhka sámi báikenama ollásit eretguođđimis, namalassii toponymalaš jaskkodahttimis, muhto baicce vuolideamis dahje vuolušteamis man visuála vuohki dábálaččat lea merket báikenamaid nu, ahte dárogiela namma lea bajimusas dahje vuosttažin ja sámi namma lea vulobealde dahje maŋábealde. Geavadis dát vuolideapmi dábálaččat merkejuvvui nu, ahte sámi namma čállojuvvui ruođuid sisa mii lei hui čielga visuála vuohki nannet ipmárdusa namaid hierarkiijas. Toponymalaš vuolideamis leat báikenamat merkejuvvon virggálaš atnui guovtti gillii. Dattetge lea dávjá nu, ahte álgoálgosaš namma lea dušše fal sámegillii ja politihkalaš nammabidjama boađusin ráhkaduvvui dárogillii namma mii dasto vuoruhuvvui virggálaš anus.

Toponymalaš vuolideami ulbmilin lei čielgasit maiddá dáhkidit, ahte dárogiel namat sajáiduvve atnui. Dan dihte dán strategiija ulbmil lea seammalágan go mii ásašuvvui skuvladáruiduhttimis, namalassii dohkkehit sámegiela leat veahkkin dahje lasáhussan dušše fal dassái go dárogiella sajáiduvai.

Jagi 1902 eanavuovdinlága nammapa-ragráfa mearkkašii sámi namaid ollislaš jaskkodahttima, daningo das duohko sámi namat eai sáhtán šat leat eanaopmodagaid dahje ássanbáikkiid virggálaš namman. Sámegiel ássanbáikkiid namaid jaskkodahttimiin huksejuvvui govva dego buot ássanguovllut livčče lean aivve dárogielat ja dáčča guovllut.

Sámi ássannamaid jaskkodahttin virggálaš anus lea joatkašuvvan Norgga bealde gitta otná dán beaivái. Easkka jagi 1990 báikenammalága mielde leat sámi ássannamat sáhtán dohkkehuvvot virggálažžan. Geavadis lea ássannamaid jaskkodahttima jorggiheapmi váttis proseassa. Dasa lea váldosivvan dat, ahte ássannamaid hárrái lea olgguldas válddi geavaheapmi dál sirdojuvvon báikkálaš dássái. Dálá báikenammalága mielde mearridit sámi ássannamaid ja erenoamážit gilážiid namaid virggálaš čállinvugiid suohkanstivrrat Norggas. (Lov 1990 § 6-2; Lov 2005 § 5-2.)

Dát lea mielddisbuktán dan, ahte mánggat suohkanat eai mearrit sámi gilnamaid čállinvugiid ja ná cagget sámi namaid beassamis virggálaš atnui. Danin báikkálaš eiseválddit doalahit ain toponymalaš jaskkodahttima sámi namaid vuostá. Dasa lassin fylkkaid luoddaeiseváldditnai doalahit toponymalaš jaskkodahttima, daningo Norgga báikenammalága mielde mearriduvvon gilnamaid buohtalas sámi namat illá lasihuvvojit luoddagalbbaide.

Uniovdnaáiggi kártanammapolitihkas juohkásii toponymalaš jaskkodahttin ja vu-

lideapmi čielgasit ássan- ja luonddunamaid gaskkas nu, ahte ássannamat dávjjimusat jaskkodahttojuvvojedje aiddo fal nugo eanavuovdindoaimmaid oktavuodasge. Dasa lassin jaskkodahttojuvvojedje dakár luonddunamat maidda ledje buortalas dárogiel namat anus juo ovdal kártaaráhka-danáiggi. Dán nammajovkui gulle mu dutkanguovlluserenoamážit rittu makrotopony-mat nugo omd. váldovuonaid, stuorámus sulluid ja maiddái váldojogaid namat.

Jus luonddunamaide eai lean ovdežis sajáiduvvan dárogiel buortalasnamat, de merkejuvvojedje dákkár luonddunamat mu dutkanguovllu grádamihkkárttaide dábálaččat toponymalaš vuolidemiin, mii mearkkašii geavadis dan, ahte álgoálgosaš sámi nama vuodul ráhkaduvvui dárogiel namma juogo heivehemiin dahje jorgale-miin.

Nuppe dáfus olu meahceguovlluide sihke Máttá-Várjjagis ja Unjárggas eai oba merkejuvvojedje báikenamat kártaide, vaiko dat guovllut ledje sámiid resursaguovllut ja lokalitehtain ledje sámi namat. Dakár namaid jaskkodahttin huksii ipmárdusa dego dat guovllut eai livčče lean obanas-siige anus dahje mange láchkai dehálaččat, go juo lokalitehtain eai lean namatge virggálaš anus. Dan dihte dát jaskkodahttin mielddisbuvttii maiddái sámiid árbevirolaš ealáhusmálliid jaskkodahttima. Seammás ássanguovlluid deattuheapmi dárogielat nammabidjajamis meahceguovlluid ektui lei maiddái mielde hukseme oarjemáilbmái mihtilmas opposišuvnna siviliserejuvvon kultuvrra ja villa luonddu gaskkas.

Sámi guovlluid báikenammarádjju ii heiven Norgga historjáčállimii, ja dan dihte báikenamaid heivehišgohte buorebut dan govvii man Norgga našuvdnahuksenáigge ledje ráhkadeame dáčča álbmogis ja dárogielas. Go našuvdnahuksen ja nátionálastá-da historjáčállin álggii Norggas 1800-logus, guovddázis lei maiddái hukset, nanusmaht-

tit ja cieggadit gova nátionála territorijas. Danin sámi báikenamaid dáruiduhttin gullá nu čielgasit oktii maiddái Norgga territoriála gova hábmemiin. Kárttain lei mearkkašahti rolla nátionálastáda huksemis ja territoriála gova visualiseremis.

Kartografii ja lea oarjemáilmmis árbevirolaččat adnojuvvon objektiivvalaš ja eksákta dieđan, ja kárttaid duohtavuoh-ta hárvve eahpiduvvo. (Harley 2001: 107; Kosonen 2000: 19.) Danin dáruiduht-tináiggi kártagovain lei álki váikkuhtit dasa mo máilbmi ipmirduvvui ja makkár beliid kárttaid nammagearddis háliidedje deattuhtit. Topográfalaš kárttat doibme buorin gaskaoapmin dáruiduhttinulbmi-liid ollašuhttimis. Go dasa lassin maiddái eanahálddašeamis vuoruhuvvojedje dáro-giel eanaopmodagaid namat, huksejuvvi báikenamaid virggálaš anuin oppalaččat ipmárdus sámi guovlluid dárrolašvuodas. Go jagi 1902 eanavuovdinlága láchkaása-husain mearriduvvui, ahte eanaopmodagas galggai leat namma dušše fal dárogillii, mearkkašii dat eiseválddiid oainnus dan, ahte sámi ássannamaid dáruiduhttin lei ollašuhttojuvvon.

Uniovdnaáiggi nammamearrádušat čavgejuvvojedje sihke kárta- ja eanavuov-dindoaimmaid oktavuodas dađistaga go namaid dáruiduhttigohte. Kártaaráhkadea-mis lasihuvvojedje njuolggadusat dađistaga uniovdnaáiggi loahpas, muhto dát mear-rádušat eai nohkan uniovdnaáigái, daningo grádamihkkárttabarggus addojuvvojedje sámi namaide guoskevaš dáruiduhttinmea-rádušat vel 1930-logu loahpas. Uniovdna-áigge láchčojuvvui dattetge vuodđu dan politihkalaš linnjái mii grádamihkkárttaid ráhkadeamis čuvvojuvvi maiddái Norgga iehčanasvuoda áigge.

Báikenammapolitihkain ráhkaduvvui erohus virggálaš ja árbevirolaš, njálmmálaš nammaanu gaskii. Stuora oassi sámi nam-magearddis bázi njálmmálaš dássái, muhto

▷

virggálaš nammaatnu galggai doarjut nationálastáda ideologiiija dárogiela ollislaš vuoruheamis ja dáčča ássanhistorjjá čállimis. Dát báikenamaiguin huksejvovon erohus virggálaš ja eahpevirggálaš nammaanu gaskii lea oassin dain erohusain mat ledje dáruiduhttima oppalaš ulbmilin ja maiddáa boadusin. Danin sámi báikenamaid dáruiduhttimiin lei mearkkašahti rolla nationálastáda representašuvnna hábmemis.

Dán dutkamušas leat čielga oktavuodát eará eamiálbmotguovlluid koloniála nammabidjanproseassaide ja dálá áiggi toponymalaš dekoloniseremii mii lea nammagáhttema áigequovdilis doaibma eamiálbmotservodagain birra máilmmi. ■

GÁLDUT

- CLARK, GORDON L. – DEAR, MICHAEL 1984: *State Apparatus. Structures and Language of Legitimacy*. Boston: Allen & Unwin.
- FRIIS, JENS ANDREAS 1887: *Ordbog over det lappiske sprog med latinsk og norsk forklaring samt en oversigt*

over sprogets grammatik. Lexicon Lapponicum. Christiania.

- HARLEY, J.B. 2001: Silences and Secrecy. The Hidden Agenda of Cartography in Early Modern Europe. – Paul Laxton (toim.), *The New Nature of Maps. Essays in the History of Cartography* s. 83–107. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

KOSONEN, KATARIINA 2000: *Kartta ja kansakunta. Suomalainen lehdistö-kartografia sortovuosien protesteista Suur-Suomen kuviin 1899–1942*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 793. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lov 1990 = Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn.

Lov 2005 = Lov 2005-06-10 nr. 53: Lov om endringer i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m.

TAYLOR, CHARLES 1985: *Human agency and language*. Philosophical papers 1. Cambridge: Cambridge University Press.

KAISA RAUTIO HELANDER *Namat dan nammii. Sámi báikenamaid dáruiduhttin Várjjaga guovllus Norgga uniovdnaáiggi loahpas*. Dieđut 1/2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

Oktavuodádieđut:

Sámi allaskuvla, Hánnoluohkká 45, 9520 Guovdageaidnu, Norga

E-poasta: kaisa-rautio.helander@samiskhs.no

NIMET NIMIEN NIMEEN — SAAMENKIELISTEN PAIKANNIMIEN NORJALAISTAMIS- POLITIIKKA

KAISA RAUTIO HELANDER

VÄITÖKSENALKAJAISESITELMÄ
OULUN YLIOPISTOSSA
20. KESÄKUUTA 2008

Olen käsitellyt tutkimuksessani Itä-Finmarkun saamenkielisten paikannimien virallista käyttöä Norjan unioniajan lopulla, 1800-luvun lopulta lähtien. Tutkimuksen kohteena ovat erityisesti kahden keskeisen saamelaisalueen, Uuniemen ja Etelä-Varangin saamelaiset paikannimet, joille alettiin unioniaikana vahvistaa viranomaisten tietoisilla nimistöpoliittisilla toimilla norjankielisiä rinnakkaisnimiä. Kysymystä miksi saamenkieliset nimet norjalaistettiin, olen tarkastellut varsinkin poliittisen maantieteen ja historiallisen kartografian teorioin. Sitä taas, millä tavoin saamenkielisiä nimiä

norjalaistettiin, olen tutkinut nimistötieteellisten teorioiden avulla.

Vaikka tutkimuksessani on historiallinen näkökulma, en tarkastele nimistöä etymologisesti eli kielihistoriallisesti. Tutkimuksen kohteena on sen sijaan saamenkielisen paikannimistön virallisen käytön historia Norjan unioniaikana.

Kielen roolit sosiaalisen maailman muotoutumisessa ovat tärkeitä. Kieltä käytetään sosiaalisen ja poliittisen todellisuuden muodostamiseen ja muokkaamiseen. Vallankäyttö on myös institutionalisoitunut kieleen. Kielen avulla on mahdollista vetää rajoja, korostaa haluttuja puolia ja toisia taas alistaa. (Clark ja Dear 1984: 83–84; Taylor 1985: 258.) Koska paikannimet ovat osa kieltä, niilläkin vaikutetaan siihen ku-

▷

vaan, joka maailmasta halutaan muodostaa. Siksi nimiäkin käytetään poliittisiin tarkoituksiin. Tämän tutkimuksen paikannimiaineiston analyysi osoittaa, kuinka poliittisella nimeämisellä Norjassa rakennettiin kielellistä ja asutushistoriallista kuvaa tai representaatiota, jolla luotiin virheellinen käsitys saamelaisalueiden kielellisestä ja asutushistoriallisesta todellisuudesta.

Norjan historiassa kutsutaan aikakautta 1814–1905 Norjan ja Ruotsin unionikaudeksi. Tälle ajalle on tyypillistä kansallistalvion luomisprosessi. 1800-luvun puolivälissä muuttui Norjan valtion vähemmistöpolitiikka saamelaisia ja suomalaislähtöisiä kveenejä kohtaan. Tätä vähemmistöpolitiikkaa kutsutaan *norjalaistamiseksi*. Saamelaiset paikannimet olivat omalta osaltaan tämän politiikan kohteena.

Ensimmäinen saamenkielisten paikannimien norjalaistamista koskeva määräys astui voimaan vuonna 1876, kun Finmarkun maanlakiin lisättiin vähemmistönimien käsittelyä koskeva lakiasetuspykälä. Tästä lähtien alettiin paikannimien virallista käyttöä tarkemmin säädellä sekä maanmittaus-toimissa että kartoittamistyössä norjalaistamispolitiikan päämäärien mukaan.

PAIKANNIMIEN NORJALAISTAMINEN KIELELLISENÄ PROSESSINA

Olen tutkinut erityisesti lainanimiteorioilla sitä, miten saamenkielisten nimien pohjalta lainattiin norjankielisiä nimiä. Näissä teorioissa kiinnitetään tavallisti huomio siihen, miten paikannimiä lainataan kielestä toiseen suullisten kielten lainakontakteissa. Tutkimusmateriaalini poikkeaa tästä lähtökohdasta, sillä norjalaistamiskaudella muodostetuista norjankielisistä nimistä puuttuu täysin suullinen perinne, koska nämä nimet ovat tietoisesti konstruoitu viralliseen käyttöön. Norjan 1800-luvun lopulla alkaneelle

paikannimipolitiikalle on tyypillistä, että tietoisesti muodostetut norjankieliset nimet eivät ole mitään yksittäistapauksia, mutta tällaisten nimien muodostaminen oli keskeinen osa norjankielisen nimistön luomista saamelaisalueelle.

Tutkimuksessani jaan lainanimet kolmeen pääryhmään nimenosien lainaus- ja korvauskriteerien perusteella. Lainanimien pääluokat ovat kokomukaelmat, osamukaelmat ja semanttisesti motivoituidut lainanimet. Näissä pääluokissa voi olla elliptisiä ja epeksegeettisiä lainoja sen mukaan, onko lainanimestä jätetty nimielementtejä pois tai onko nimeen lainaustilanteessa lisätty nimielementtejä. Kaikki rinnakkaisnimet eivät ole aina lainanimiä, ja toisaalta aina ei välttämättä edes ole rinnakkaisnimiä, koska monilla paikoilla on nimi vain yhdellä kielellä. Jos taas rinnakkaisnimiä ei ole lainattu kumpaankaan suuntaan, kutsutaan tällaisia nimipareja vapaiksi pareiksi.

Tutkimusaineistoni osoittaa, että norjankielinen nimi lainattiin useimmiten saamenkielisen nimen pohjalta, mikä merkitsi sitä, että rinnakkaisnimet eivät tavallisesti ole vapaita pareja. Tähän näyttää vaikuttaneen paikannimien kommunikatiivinen aspekti. Tietoisesti muodostetut norjalaisnimet sovitettiin alkuperäiseen saamelaisnimistöön, jotta uudet nimet olisivat helpommin otettu käyttöön. Norjankielisten nimien perusteella piti myöskin olla mahdollista identifoida sama kohde, johon alkuperäisen saamenkielinen nimikin viittasi.

Topografisten karttojen ohjeistossa määrättiin selvästi, että saamenkielisiä nimiä tuli kääntää norjaksi. Maanlain lakiasetusten nimistöpykälässä määrättiin, että maaomaisuudella tuli olla norjankielinen nimi, mutta miten tämä nimi tuli muodostaa, sitä ei maanlaissa säädelty. Siksi asuinpaikkojen ja maaomaisuuksien nimet lainattiin usein koko- tai osamukaelmina.

Paikannimen kääntäminen on metodologisesti monimutkainen kysymys, ja nimien kääntämiseen liittyy monenlaisia kielellisiä vaikeuksia, mistä johtuen saamenkielisten nimien kääntäminen ei aina onnistunut kovin hyvin. Erityisesti kartta-aineistossa on useita esimerkkejä siitä, että nimiä on kehitelty jopa tuon ajan saamelais-norjalaiseen sanakirjaan, J. A. Friisin (1887) sanakirjaan turvautuen. Tällaiset nimet muodostettiin suoraan sanakirjassa annettujen appellatiivisten käännösvastineiden pohjalta.

Tutkimuksessani on dekonstruktio ollut käyttökelpoinen metodi tutkia tarkemmin nimien tietoista lainaprosessia. Arkistomateriaalin tarkastelulla on ollut mahdollista osoittaa, miten norjankielisiä nimiä muodostettiin saamenkielisistä alkuperäisnimistä. Tällainen analyysi on myös osoittanut, että yksittäiselle norjankieliselle nimelle saattoi olla useita nimiehdotuksia eri lainastrategioiden mukaan. Tämä osoittaa juuri sen, että paikannimien lainaaminen saamesta norjaan aiheutti usein vaikeuksia niin leksikaalisesti, semanttisesti kuin rakenteellisestikin. Saman nimirypään nimetkin voitiin lainata eri lainastrategioiden mukaan. Nimiaineiston dekonstruktio tuo uutta tutkimustietoa siitä, miten saamelaisalueitten norjankielinen nimistö on muodostettu.

ULKOINEN VALLANKÄYTTÖ NIMIEN NORJALAISTAMISESSA

Unioniaikana alkanut saamelaisnimien norjalaistaminen oli keskushallinnosta ohjattua politiikkaa. Maatalousministeriön maatalouspolitiikan päämääränä oli muuttaa saamelaisten elinkeinot norjalaisen agraarikulttuurin mallin mukaisiksi. Paikallaan pysyvä maata viljelevä norjankielinen väestö oli kansallisvaltion ihannekuva. Maanviljelyskulttuuri ymmärrettiin syno-

nyymiksi norjalaiselle kulttuurille. Saamelaisten maaomaisuuksien ja asuinpaikkojen nimien norjalaistaminen oli osa sitä politiikkaa, jonka päämääränä oli vahvistaa kuvaa asutuksen norjalaisuudesta.

Karttatyössä ulkoinen vallankäyttö oli suoraan yhteydessä suojelupolitiikkaan, ja karttalaitos kuului Pääesikunnan alaisuuteen. Karttanimien norjalaistamisessa olivat mukana saamelaisnimistä vastaava nimikonsulentti, norjalaisnimien konsulentti ja etelänorjalaiset sotilaskartografit. Näiden virkamiesten välillä oli selvä valtahierarkia. Tutkimusaineistossani on esimerkkejä, miten Pääesikunnan sotilaskartografeilla oli valta muodostaa norjankielisiä nimiä esimerkiksi sanakirjan avulla, jos nimikonsulentti ei ollut suosittanut minkäänlaista lainanimeä norjaksi. Sen lisäksi sotilaskartografeilla oli myös valta olla ottamatta huomioon alkuperäisiä saamenkielisiä nimiä, joita nimikonsulentti ehdotti lisättäviksi rinnakkaisnimenä karttaan.

Norjan kielen nimikonsulentti ei puolestaan osannut ollenkaan saamen kieltä, ja sen vuoksi hän arvioi muodostettuja norjalaisnimiä pelkästään norjan kielen nimiopin kannalta. Tutkimukseni osoittaa, että nimien laatijat ovat tulkinneet, ymmärtäneet ja suhteuttaneet saamenkielisiä nimiä omaan norjan kielen murteeseensa, nimioppiinsa ja nimimalleihinsa ja näiden kriteerien pohjalta muodostaneet norjankielisiä nimiä.

TOPONYMISET STRATEGIAT SISÄISEN VALLANKÄYTÖN VÄLINEINÄ

Unioniajan paikannimipolitiikassa harjoitettiin sisäistä valtaa varsinkin toponymisillä strategioilla, jotka ovat *toponyminen vaientaminen* ja *toponyminen alistaminen*. Näitä strategioita käytettiin sekä kartoituksessa että maanmittaustoimissa.

▷

Toponymisessa vaientamisessa jätetään ottamatta paikannimi viralliseen käyttöön. Dekonstruktioilla on usein mahdollista osoittaa niitä tapoja, joilla saamenkielinen nimi on vaiennettu. Tutkimukseni osoittaa, että nimistön vaientamista on kolmenlaista: Viralliseen käyttöön hyväksyttiin vain jo olemassaoleva norjankielinen rinnakkaisnimi. Jos taas paikalla oli vain saamenkielinen nimi, muodostettiin poliittisella nimenannolla norjalainen lainanimi, ja vain tämä uudismuodoste hyväksyttiin viralliseen käyttöön. Kolmas toponymisen vaientamisen tapa on se, ettei mitään nimeä otettu viralliseen käyttöön. Usein tällainen vaientaminen koski juuri sellaisia paikannimiä, joilla oli suullisessa perinteessä vain saamenkielinen nimi.

Norjalaistamisaikana paikannimien käyttöä ei säädelty kuitenkaan pelkästään vaientamisella, ja sen vuoksi olen tehnyt tutkimukseeni lisäsovelluksen, jolla tutkin paikannimien hierarkiaa. Olen nimennyt tämän strategian *toponymiseksi alistamiseksi*. Siinä ei ole kyse saamenkielisen nimen virallistamatta jättämisestä, toisin sanoen toponymisestä vaientamisesta, vaan nimen hierarkian esilletuomisesta. Visuaalisena keinona oli tavallisesti merkitä paikannimet niin, että norjankielinen nimi oli ylimmäisenä tai ensimmäisenä ja saamenkielinen nimi alempana tai jälkimmäisenä. Käytännössä alistaminen tavallisesti merkittiin niin, että saamenkielinen nimi oli suluissa, mikä on erittäin selvä visuaalinen tapa vahvistaa käsitystä nimien hierarkiasta. Toponymisessa alistamisessa paikannimet ovat virallisessa käytössä kahdella kielellä. Silti kyse on usein siitä, että alkuperäinen nimi oli saameksi ja poliittisen nimenannon tuloksena muodostettiin norjankielinen nimi, joka tämän strategian tuloksena sai aina päänimien aseman virallisessa käytössä.

Toponymisen alistamisen päämääränä oli selvästi myös taata, että norjankieliset

uudismuodosteet vakiintuivat käyttöön. Sen vuoksi tämän strategian tarkoitus oli samanlainen kuin koululaitoksen norjalaistamisessa, nimittäin kelpuuttaa saamen kieli apukieleksi tai lisäkieleksi vain siihen asti kunnes norjan kieli vakiintuisi.

Vuoden 1902 maanmyyntilain paikannimiä koskeva asetuspykälä merkitsi saamelaisnimien täydellistä vaientamista, koska tästä lähtien saamenkieliset nimet eivät voineet enää olla maaomaisuuksien eivätkä asuinpaikkojen virallisina niminä. Saamenkielisten asutusnimien vaientamisella vahvistettiin kuvaa ikään kuin kaikki asutusalueet olisivat olleet norjankielisiä ja etnisesti norjalaisalueita.

Saamenkielisten asutusnimien vaientaminen virallisesta käytöstä on jatkunut Norjan puolella näihin aikoihin asti. Vasta vuoden 1990 paikannimilain mukaan on saamenkieliset asutusnimet voitu hyväksyä virallisiksi nimiksi. Käytännössä tämä asutusnimien vaientamisen purkaminen on vaikea prosessi. Pääsyyinä tähän on se, että asutusnimien virallistamisprosessissa on ulkoinen vallankäyttö siirretty paikalliselle tasolle. Kunnanhallituksilla on nyt valta päättää asutusnimien ja erityisesti kylien nimien viralliset kirjoitusasut Norjassa. (Lov 1990 § 6-2; Lov 2005 § 5-2.)

Seurauksena on, että monet kunnat eivät vahvista saamenkielisten kylännimien kirjoitusasuja, ja tällä tavalla edelleen estävät saamenkielisten nimien pääsyn virallisiksi nimiksi. Sen vuoksi paikalliset viranomaiset harjoittavat edelleen toponymisen vaientamisen strategiaa saamelaisnimiä kohtaan. Myös läänien tielaitokset pitävät edelleen yllä toponymistä vaientamista, koska tielaitos ei aina ota huomioon paikannimilain mukaan päätettyjä kylännimien kirjoitusasuja viitoittamisessa.

Unioniajan karttopolitiikassa jakaantui toponyminen vaientaminen ja alistaminen selvästi asutus- ja luontonomien kesken

siten, että asutusnimet useimmiten vaiennettiin aivan kuten maanmyyntitoimien yhteydessäkin. Tämän lisäksi vaiennettiin sellaiset luontonimet, joille oli käytössä norjankieliset rinnakkaisnimet jo ennen kartoitustyön alkua. Tähän ryhmään kuuluvat tutkimusalueellani varsinkin rannikon makrotoponyymit kuten vuonojen, isoimpien saarten ja pääjokien nimet.

Jos luontonimille ei ollut ennestään vakiintuneita norjankielisiä nimiä, silloin tällaiset luontonimet merkittiin tutkimusalueeni topografisiin karttoihin tavallisesti toponymisen alistamisen keinoin. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että alkuperäisten saamenkielisten nimien pohjalta muodostettiin norjankielisiä lainanimiä.

Toisaalta monille syrjäseutualueille sekä Etelä-Varangissa että Uuniemessä ei merkitty ollenkaan nimiä karttoihin, vaikka seudut olivat saamelaisten resurssialueita ja paikoilla oli perinteiset nimet. Tällä nimien vaientamisella vahvistettiin käsitystä siitä, että tällaiset alueet eivät olisi ollenkaan olleet paikallisen väestön resurssialueita tai millään tavoin merkittäviä seutuja, kun jo kerran paikkoja ei virallisesti nimettykään. Sen vuoksi tällainen vaientaminen merkitsi myös saamelaisten perinteisten elinkeinojen vaientamista. Samalla asuttujen alueiden korostaminen norjankielisessä nimenannossa syrjäseutuihin nähden oli osaltaan vahvistamassa länsimaille tyypillistä vastakohtaisuutta sivistyneen kulttuurin ja villin luonnon välillä.

Saamelaisalueiden paikannimistö ei sopinut norjalaiseen historiankirjoitukseen, ja siksi oli tarve sovittaa paikannimet paremmin vastaamaan sitä kuvaa, jota Norjan kansallisvaltion luomisprosessissa rakennettiin norjalaisesta kansakunnasta ja norjan kielestä. Kun kansakunnan luominen ja kansallisvaltion historiankirjoitus alkoi Norjassa 1800-luvulla, oli keskeisenä päämääränä vahvistaa ja vakiinnuttaa kuva

kansallisesta territoriosta. Siksi saamenkielisten paikannimien norjalaistaminen kuuluu myös Norjan territoriaalisen kuvan luomiseen. Kartoilla oli merkittävä rooli kansallisvaltion rakentamisessa ja sen territoriaalisen kuvan visualisoinnissa.

Kartografiaa on länsimaissa pidetty objektiivisena ja eksaktina tieteenä, ja karttojen totuudellisuutta harvoin epäillään. (Harley 2001: 107; Kosonen 2000: 19.) Siksi norjalaistamisajan karttakuvalla oli helppo vaikuttaa siihen, miten maailma ymmärrettiin ja millaisia puolia karttojen nimistössä haluttiin painottaa. Saamelaisalueitten maailma muutettiin norjalaistamiskauden karttakuvilla norjankieliseksi norjalaiseksi maailmaksi. Siksi topografiset kartat toimivat hyvänä välineenä norjalaistamispolitiikan päämäärien toteuttamisessa. Kun sen lisäksi myös maanmyynnissä norjankieliset nimet olivat ensisijaisia, muodostettiin paikannimien virallisella käytöllä yleisesti käsitys saamelaisalueitten norjalaisuudesta. Kun vuoden 1902 maanmyyntilain lakiasetuksella määrättiin, että maaomaisuudella piti olla vain norjankielinen nimi, merkitsi se viranomaisten näkökulmasta saamelaisten asutusnimien norjalaistamisen toteuttamista.

Unioniajan nimistöä koskevia määräyksiä tiukennettiin sekä kartoittamisessa että maanmyyntitoimissa. Kartoittamisessa lisättiin nimiä koskevia ohjeita pitkin unioniajan loppua, mutta nämä määräykset eivät päättyneet unioniaikaan, vaan vielä 1930-luvulle saakka annettiin ohjeita saamelaisnimien norjalaistamiseen. Unioniaikana luotiin kuitenkin pohja sille poliittiselle linjalle, jota topografisten karttojen valmistuksessa seurattiin myös Norjan itsenäisyyden aikana.

Nimistöpoliittisin keinoin muodostettiin erot virallisen ja perinteisen suullisen nimenkäytön välille. Suuri osa saamelaisnimistöstä jäi suulliseen perinteeseen, kun

▷

taas virallisen nimityksen tehtävänä oli tukea kansallisvaltion ideologiaa norjan kielen ensisijaisesta käytöstä ja norjalaisen asutushistorian kirjoittamisesta. Paikannimistön käytön säätelyllä muodostetut erot virallisen ja epävirallisen nimenkäytön välille olivat osa niistä eroista, jotka olivat norjalaispolitiikan päämääränä ja myöskin tuloksena. Siksi saamelaisnimistön norjalaisistamisella oli merkittävä rooli kansallisvaltion representaation vahvistamisessa.

Tällä tutkimuksella on selviä vertailukohtia muiden alkuperäiskansojen asuinalueiden koloniaalisiin nimeämisprosesseihin ja nykyiseen toponymiseen dekolonisaatioon, joka on nimistönhuollon ajankohtainen tehtävä alkuperäiskansojen keskuudessa ympäri maailmaa. ■

LÄHTEET

- CLARK, GORDON L. – DEAR, MICHAEL 1984: *State Apparatus. Structures and Language of Legitimacy*. Boston: Allen & Unwin.
- FRIIS, JENS ANDREAS 1887: *Ordbog over det lappiske sprog med latinsk og*

norsk forklaring samt en oversigt over sprogets grammatik. Lexicon Lapponicum. Christiania.

- HARLEY, J.B. 2001: *Silences and Secrecy. The Hidden Agenda of Cartography in Early Modern Europe*. – Paul Laxton (toim.), *The New Nature of Maps. Essays in the History of Cartography* s. 83–107. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- KOSONEN, KATARIINA 2000: *Kartta ja kansakunta. Suomalainen lehdistökartografia sortovuosien protesteista Suur-Suomen kuviin 1899–1942*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 793. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LOV 1990 = Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn.
- LOV 2005 = Lov 2005-06-10 nr. 53: Lov om endringer i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m.
- TAYLOR, CHARLES 1985: *Human agency and language*. Philosophical papers 1. Cambridge: Cambridge University Press.

KAISA RAUTIO HELANDER *Namat dan nammii. Sámi báikenamaid dáruiduhttin Várjjaga guovllus Norgga uniovdnaáiggi loahpas*. Dieđut 1/2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

Yhteystiedot:

Sámi allaskuvla, Hánnoluohkká 45, 9520 Guovdageaidnu, Norja

Sähköposti: kaisa-rautio.helander@samiskhs.no